

Ćwiczenie 30

Badanie efektu Halla w półprzewodniku typu p

30.1. Zasada ćwiczenia

W ćwiczeniu badany jest opór elektryczny i napięcie Halla w prostopadłościenniej próbce kryształu germanu w funkcji natężenia prądu, pola magnetycznego i temperatury. Na podstawie pomiarów określona zostaje przewodność właściwa, rodzaj nośników, ich ruchliwość i koncentracja.

30.2. Wiadomości teoretyczne

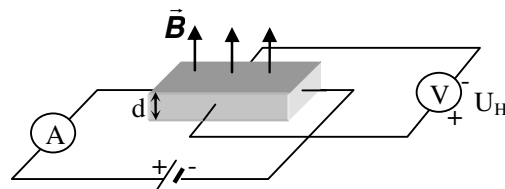
W punkcie 1 ćwiczenia badane jest zjawisko magnetooporu występujące w próbce półprzewodnikowej umieszczonej w zewnętrznym polu magnetycznym. Zjawisko magnetooporu polega na wzroście oporności próbki pod wpływem pola magnetycznego. Związane jest to ze skróceniem średniej drogi swobodnej nośników ładunku w próbce w obecności pola magnetycznego. Względna zmiana oporności próbki $\Delta R/R_0$ umieszczonej w polu o indukcji B dana jest zależnością:

$$\frac{\Delta R}{R_0} = \frac{\gamma B^2}{1 + \mu^2 B^2}, \quad (30.1)$$

gdzie: $\Delta R = R - R_0$, R – opór elektryczny próbki przy danej wartości pola magnetycznego, R_0 – opór elektryczny próbki przy braku pola magnetycznego; γ – stały współczynnik, μ – ruchliwość nośników. Można więc zauważyć, że dla małych pól magnetycznych magnetoopór rośnie proporcjonalnie do B^2 , a w dużych polach jest niezależny od pola, a jedynie od ruchliwości nośników ładunku.

Zjawisko Halla

Efekt Halla polega na powstaniu różnicy potencjałów, zwanej napięciem Halla U_H , w płytce przewodzącej umieszczonej w polu magnetycznym. Zgodnie z rys. 30.1, jeżeli kierunek przepływu prądu o natężeniu I , jest prostopadły do kierunku pola magnetycznego B , napięcie Halla powstaje między dwoma przeciwległymi punktami próbki w kierunku prostopadłym do pola magnetycznego i kierunku przepływu prądu.

Rysunek 30.1. Mechanizm generacji napięcia Halla

Przyczyną tego zjawiska jest pojawienie się siły Lorentza, powodującej odchylenie nośników ładunku q w kierunku prostopadłym do płaszczyzny utworzonej przez wektory prędkości cząstki i pola magnetycznego:

$$\vec{F}_L = q(\vec{v} \times \vec{B}), \quad (30.2)$$

Jeżeli nośnikami większościowymi w płytce są elektrony, $q=-e$ gdzie e oznacza ładunek elementarny ($e = 1.602 \cdot 10^{-19} \text{C}$) i wówczas zwrot wektora prędkości jest przeciwny do kierunku przepływu prądu, a siła Lorentza:

$$\vec{F}_L = -e(\vec{v} \times \vec{B}). \quad (30.3)$$

Zgodnie z rys. 30.1. siła ta powoduje gromadzenie się nośników większościowych w pobliżu frontowej ścianki próbki i powstanie nierównomiernego rozkładu gęstości ładunku w próbce, czego skutkiem jest powstanie pola elektrycznego o natężeniu E_H w kierunku prostopadłym do kierunku przepływu prądu i pola magnetycznego. Pole elektryczne działa na ładunki siłą F_e :

$$\vec{F}_e = q\vec{E}_H, \quad (30.4)$$

kóra przeciwdziała dalszemu gromadzeniu się ładunków w obrębie ścianki. W stanie równowagi siły te się równoważą, co prowadzi do równania:

$$vB = E_H. \quad (30.5)$$

Przyjmując natężenie pola:

$$E_H = \frac{U_H}{b}, \quad (30.6)$$

gdzie b jest szerokością próbki, oraz przekształcając wzór na natężenie prądu: $I = news$ (gdzie n – koncentracja nośników ładunku w próbce; S – pole przekroju poprzecznego próbki, $S=bd$; v – prędkość dryfu ładunków) otrzymujemy:

$$U_H = \frac{1}{ne} \frac{IB}{d} = R_H \frac{IB}{d} \quad (30.7)$$

Współczynnik $R_H = \frac{1}{ne}$ nosi nazwę stałej Halla. Ponieważ dodatnie i ujemne

nośniki ładunku w półprzewodnikach (dziury i elektrony) poruszają się w przeciwnych kierunkach, siła Lorentza odchyła je w tym samym kierunku, powodując jednak przeciwną polaryzację napięcia Halla. Zatem znając kierunek przepływu prądu i pola magnetycznego możliwe jest określenie znaku nośników większościowych w próbce. Zależność napięcia Halla od natężenia prądu oraz indukcji pola magnetycznego badana jest w punktach 2 i 3 ćwiczenia.

Ze stałą Halla można w prosty sposób powiązać koncentrację nośników ładunku w próbce n oraz ich ruchliwość μ_H :

$$n = \frac{1}{R_H e}, \quad (30.8)$$

$$\mu_H = R_H \sigma_0 \quad (30.9)$$

Badanie efektu Halla w półprzewodniku typu p

gdzie σ_0 oznacza przewodność właściwą materiału próbki w temperaturze pokojowej. Powyższa zależność zakłada jednakową wartość prędkości wszystkich nośników, co jest słuszne w przypadku metali. W półprzewodnikach rozkład prędkości nośników ładunku opisywany jest rozkładem Maxwella. Ponadto w półprzewodnikach o mieszanym elektronowo-dziurowym typie przewodnictwa napięcie Halla i stała Halla są mniejsze niż w półprzewodnikach zawierających nośniki jednego rodzaju. Wówczas stała Halla wyraża się wzorem:

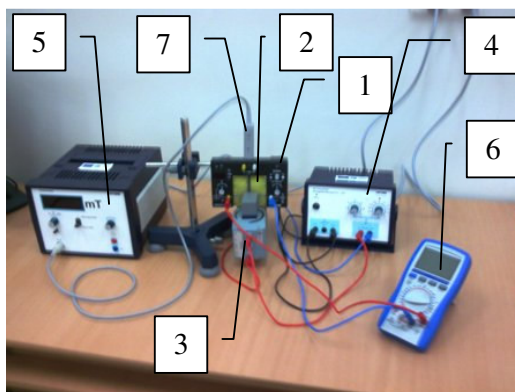
$$R_H = \frac{A}{e} \frac{\mu_p^2 p - \mu_n^2 n}{(\mu_p p + \mu_n n)^2}, \quad (30.10)$$

gdzie A – stała z przedziału 0.99-1.93 zależna od mechanizmu rozpraszania nośników w kryształach. Gdy koncentracje elektronów i dziur są jednakowe ($n=p$), co ma miejsce w półprzewodnikach samoistnych lub w obszarze przewodnictwa samoistnego półprzewodników domieszkowych:

$$R_H = \frac{A}{ne} \frac{\mu_p - \mu_n}{\mu_p + \mu_n}, \quad (30.11)$$

Widać więc, że znak stałej Halla zależy od tego, które nośniki wykazują większą ruchliwość. Ponieważ są nimi zwykle elektrony, w obszarze wyższych temperatur i przejścia w stan przewodzenia samoistnego w półprzewodnikach typu p stała Halla zmienia znak na ujemny. Zależność ta badana jest w punkcie 4 ćwiczenia.

30.3. Aparatura pomiarowa

1. Moduł pomiarowy;
2. Płytkę półprzewodnika typu p;
3. Elektromagnes;
4. Zasilacz;
5. Teslometr cyfrowy;
6. Multimetr cyfrowy;
7. Sonda Hallotronowa.

Rysunek 30.2. Widok aparatury pomiarowej

30.4. Zadania

1. Zmierzyć zależność napięcia U w próbce od indukcji pola magnetycznego B w temperaturze pokojowej przy stałej wartości natężenia prądu.
2. Zmierzyć zależność napięcia Halla U_H od natężenia prądu I w temperaturze pokojowej przy stałej wartości pola magnetycznego.
3. Zmierzyć zależność napięcia Halla U_H od pola magnetycznego B w temperaturze pokojowej.
4. Zmierzyć zależność napięcia Halla U_H w funkcji temperatury T przy stałej wartości pola magnetycznego i natężenia prądu.

30.5. Przebieg pomiarów i opracowanie wyników

Sondę hallotronową należy umieścić w module pomiarowym w szczelinie elektromagnesu, zachowując szczególną ostrożność, aby nie uległa ona zniszczeniu lub deformacji. Pomiar napięcia Halla i napięcia wzdłuż próbki przeprowadza się przy użyciu uniwersalnego miernika cyfrowego, połączonego z modulem pomiarowym. Wartość natężenia prądu i temperatury próbki odczytywana jest z wyświetlacza wbudowanego w jednostkę pomiarową. Indukcja pola magnetycznego mierzona jest przy użyciu teslomierza bezpośrednio w szczelinie elektromagnesu, w której znajduje się próbka.

Ad zad. 1.

Ustawić wartość natężenia prądu równą 30mA. Podłączyć multimetr cyfrowy do gniazda wtykowego „U” na frontowej ściance modułu pomiarowego. Pomiar napięcia w próbce należy przeprowadzić w przedziale zmienności indukcji pola magnetycznego od 0 do 300mT z krokiem 30mT. Korzystając z prawa Ohma wyliczyć wartości oporu elektrycznego próbki oraz wykonać wykres zależności względnej zmiany oporu elektrycznego $\Delta R/R_0 = f(B)$ w skali logarytmicznej. Korzystając z metody regresji liniowej znaleźć wartość wykładnika potęgi z zależności (30.1).

Ad zad. 2.

Ustawić wartość indukcji pola magnetycznego równą 250mT poprzez odpowiedni dobór napięcia i natężenia na zasilaczu. Podłączyć multimetr cyfrowy do gniazda wtykowego „ U_H ” na frontowej ściance modułu pomiarowego. Wyświetlacz modułu powinien być ustawiony na tryb pomiaru charakterystyki prądowej (przycisk „Display” wciśnięty). Pomiar napięcia Halla należy przeprowadzić w zakresie zmian natężenia prądu od -30mA do 30mA z krokiem ok. 5mA. Z otrzymanych danych wykonać wykres zależności $U_H = f(I)$, na wykresie nanieść niepewności pomiarowe odpowiednich wielkości fizycznych. Korzystając z metody regresji liniowej wyznaczyć współczynnik proporcjonalności α . Na podstawie wzoru (30.7) wyznaczyć wartość stałej Halla i jej błąd.

Ad zad. 3.

Ustawić wartość natężenia prądu równą 30mA. Podłączyć multimetr cyfrowy do gniazda wtykowego „ U_H ” na frontowej ściance modułu pomiarowego. Moduł pomiarowy powinien być w trybie pomiaru charakterystyki prądowej. Przeprowadzić pomiar napięcia Halla w przedziale zmienności indukcji pola

Badanie efektu Halla w półprzewodniku typu p

magnetycznego od -300mT do 300mT z krokiem 30mT (ujemne wartości pola magnetycznego odpowiadają przeciwnej biegunowości cewki). Wykonać wykres zależności $U_H = f(B)$. Na wykresie nanieść niepewności pomiarowe odpowiednich wielkości fizycznych. Korzystając z metody regresji liniowej wyznaczyć wartość stałej Halla R_H , ruchliwości μ_H i koncentracji n nośników ładunku oraz określić ich znak. Rozmiary próbki: grubość $d=1mm$, długość $l = 20mm$, pole przekroju poprzecznego $S=10^{-5}m^2$.

Ad zad. 4.

Ustawić wartość natężenia prądu równą 30mA, a pola magnetycznego równą 300mT. Przełączyć moduł pomiarowy na tryb pomiaru charakterystyki temperaturowej (przycisk „Display” wciśnięty). Pomiar rozpoczyna się z chwilą włączenia cewki ogrzewającej próbkę za pomocą włącznika „on/off” na tylnej ścianie modułu pomiarowego. Pomiar napięcia Halla należy przeprowadzić w zakresie zmian temperatury od ok. 20⁰C (temperatura pokojowa) do 160⁰C co 20⁰C. Wykonać wykres zależności $U_H = f(T)$, na wykresie nanieść niepewności pomiarowe odpowiednich wielkości fizycznych. Odczytać graniczną wartość temperatury, przy której dominującą rolę zaczynają odgrywać nośniki mniejszościowe w przewodnictwie półprzewodnika typu p.

30.6. Wymagane wiadomości.

- model pasmowy ciał stałych,
- półprzewodniki, metale i izolatory w świetle teorii pasmowej,
- półprzewodniki samoistne i domieszkowe,
- efekt Halla, stała Halla, przewodność materiału, ruchliwość nośników ładunku.

30.7. Literatura.

- [1] Zubek M., Kuczkowski A.: II Pracownia Fizyczna. Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej.
- [2] Bobrowski Cz. : Fizyka - krótki kurs. Wydawnictwa Naukowo-Techniczne, Warszawa 2005.
- [3] Halliday D, Resnick R., Walker J.: Podstawy fizyki, t.5. PWN 2003.